

Hamurabi - vladar, vojskovođa i zakonodavac Babilonskog carstva

Tkalec, Laura

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:234148>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2020-10-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Engleski jezik i književnost i Povijest

Laura Tkalec

Hamurabi – vladar, vojskovođa i zakonodavac Babilonskog carstva

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2018.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Engleski jezik i književnost i Povijest

Laura Tkalec

Hamurabi – vladar, vojskovođa i zakonodavac Babilonskog carstva

Završni rad

Humanističke znanosti, Povijest, Stara povijest

Mentor: doc. dr. sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2018.

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Mezopotamija	6
3. Hamurabi vladar – Babilonska država	7
3.1. Hamurabijeva biografija	7
3.2. Babilon	9
4. Hamurabi vojskovođa – Vojska i ilku sistem	12
5. Hamurabi zakonodavac – Hamurabijev zakonik	14
5.1. Neki od uklesanih zakona	19
6. Zaključak	21
Literatura	22
Prilozi	23

Sažetak

Hamurabi, šesti kralj prve babilonske dinastije, vladao je od 1792. do 1750. godine pr. Kr. Odlikovao se kao zakonodavac i političar te upravni stručnjak. Upravljao je državom 43 godine, a tijekom njegove duge vladavine Babilon dostiže vrhunac političke, vojne i kulturne moći. Uspon Babilona se opisuje u prvom dijelu rada koji govori o Hamurabiju kao izrazito sposobnom vladaru. Kralj Hamurabi određuje Babilon za glavni grad Mezopotamije, plodne nizine omeđene planinama i rijekama Eufkrat i Tigris. Drugi dio rada opisuje širenje teritorija babilonskog carstva čije je širenje Hamurabi omogućio uspješnim osvajačkim pohodima te posebnom organizacijom vojske, tzv. ilku-sistemom. Hamurabi je proširio svoj utjecaj na teritoriju koji je obuhvaćao gotovo cijeli sadašnji Irak i istočni dio Sirije. Prostrano novobabilonsko carstvo nametnulo je Hamurabiju potrebu za reorganizacijom kojoj je posvetio posljednje godine svoje vladavine. Posljednji dio rada govori o Hamurabijevom stremljenju da carstvu podari posve novo uređenje koje je doseglo vrhunac u sastavljanju zakonskog zbornika čija je stela pronađena 1901. godine u Suzi (današnji Iran), a kamo je stigla kao ratni plijen početkom 12. stoljeća pr. Kr. Hamurabijev zakonik je jedan od najstarijih zbirki zakona sačuvanih do našeg vremena, a uspješno je rekonstruiran zahvaljujući brojnim fragmentima terakote ispisanima klinastim pismom. Hamurabi nije koristio božanske nazive, već svojim tradicionalizmom dinastijskog stava ostvaruje univerzalnost vlasti koja se temeljila na nacionalnom ujedinjenju.

Ključne riječi: Hamurabi, Babilon, Babilonska država, Zakonik, Mezopotamija

1. UVOD

U povijesti Bliskoga istoka, najistaknutije je mjesto zauzeo Babilon u 18. stoljeću prije Krista za vladavine šestoga kralja semitske dinastije Amorićana. Svoju moć i ugled politički suverena monarha, Hamurabi je temeljio na intelektualnom i vjerskom autoritetu, koji će se za razliku od političkog, protegnuti do svršetka mezopotamske civilizacije. Period Hamurabijeve vladavine dobro je poznat zahvaljujući njegovoj opsežnoj diplomatskoj i administrativnoj prepisci. Prijestolnica Babilon postala je središtem političkog, gospodarskog, pravnog i upravnog života kraljevstva, a teritorije susjednih zemalja s kojima je Hamurabi sklopio vojne saveze kasnije će jednostavno pripojiti. Cilj ovog rada je približiti pravno ustrojstvo i razvoj Babilona te pokušati opisati Hamurabija kao vladara, vojskovođu i zakonodavca.

2. MEZOPOTAMIJA

Od Armenskog visočja do Perzijskog zaljeva pruža se područje omeđeno rijekama Eufrat i Tigris, a to područje nazivamo Mezopotamijom što znači „zemlja između rijeka“. Eufrat i Tigris izvire u brdima Armenije, utječu u Perzijski zaljev i zatvaraju područje kojega, klimatske i privredne prilike nisu svuda iste. Danas se Eufrat i Tigris preko velike lagune spajaju u jedinstvenu rijeku, koja se naziva Shatt al Arab, dok je nekoć svaka imala svoje krajnje ušće.

Prve države koje se javljaju na tom području su teokracije. Teokracija je oblik državnog upravljanja, zasnovan na stajalištu da državom upravlja bog-zaštitnik kao vanzemaljski predstavnik. Državom upravlja svećenstvo ili crkveni poglavar i ima političku vlast, a vlada u božje ime, i navodno utemeljuje vlast na božjoj objavi. Taj prvosvećenik se naziva ensi, patesi ili išaku.

Babilon (sumerski Kadingir, akadski Babilu „vrata božja“, hebrejski Babel, grčki oblik: Babylon), je grad na Eufratu u srednjoj Mezopotamiji, nekoć sumersko, pa akadsko naselje. Spominje se na Sargonovim natpisima koji potječu iz 24. st. pr. Kr. Malo nakon 2000. god. pr. Kr. Babilon postaje prijestolnicom amoritskih kraljeva.¹ Babilon su štitili vanjski zidovi širine 7 metara i dužine oko 16 kilometara.²

¹ P. Lisičar, *Stari istok*, Zadar, 1992., str. 74., 78.-79.

² F. Bourbon, *Drevne civilizacije: velike kulture svijeta*, Zagreb, 2002., str. 192.

3. HAMURABI VLADAR

BABILONSKA DRŽAVA

3.1. Hamurabijeva biografija

Hamurabi je rođen oko 1810. godine prije Krista u mezopotamskom gradu-državi Babilonu. Ime Hamurabi izvodi se iz Amoritskog pojma *Ammurāpi* što u prijevodu znači „rođak je iscjelitelj“ dok sama riječ *Ammu* znači „očev rođak“ te riječ *Rāpi* koja se prevodi kao „iscjelitelj“.³ Njegov otac, Sin-Muballit, bio je kralj babilonski. Iako nije mnogo poznato o Hamurabijevoj mladosti, on je odrastao kao krunski princ Babilona. Vjerojatno je pohađao pisarsku školu te je učio o babilonskim bogovima i povijesti velikih vođa Mezopotamije. Također je naučio i kako se boriti i voditi vojsku, a odrastajući naučio je kako vladati ugledajući se na oca i slušajući njegove savjetnike.⁴

Kada je Hamurabi navršio osamnaest godina, njegov otac je postao vrlo bolestan. Uskoro mu je otac umro i mladi Hamurabi je okrunjen za kralja grada-države Babilona. U tome trenutku, Babilon je bio relativno malo kraljevstvo. Bilo je mnogo drugih većih kraljevstava koja su okruživala Babilon uključujući Asiriju, Mari, Larsu i Eshnunnu. Tada Hamurabijev posao postaje zadržati grad sigurnim i pomoći mu da prosperira što je moglo djelovati poput obeshrabrujućeg zadatka za jednog osamnaestogodišnjaka, ali Hamurabi nije bio uplašen. Naprotiv, on je uvjeren da može voditi državu te je imao i plan kako.

Za prvih nekoliko godina Hamurabijeve vladavine, on je koncentriran na poboljšanje grada Babilona. Hamurabi je znao da mu je potreban mir kako bi proveo ta poboljšanja te zato uspostavlja ugovore s najmoćnijim zemljama u Mezopotamiji. Nakon što je shvatio da je grad siguran započinje s poslom.⁵

³ Hammurabi, Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Hammurabi> (20.06.2018.)

⁴ B. Andre-Salvini, *Babilon*, Zagreb, 2009., str. 21.

⁵ Ancient Mesopotamia, Biography of Hammurabi, <http://www.ducksters.com/history/mesopotamia/hammurabi.php> (20.06.2018.)

Hamurabi je radio na poboljšanju obrane i infrastrukture grada. Ojačao je gradske zidine, poboljšao sustav za navodnjavanje, te je izgradio nove hramove bogovima. Grad je postao uspješan i njegova moć je rasla.

Nakon nekoliko godina gradnje, Hamurabijevom je miru došao kraj. Snažno kraljevstvo Elam iskorištava slabljenje Sumersko-akadskoga carstava te napada Mezopotamiju i osvaja kraljevstvo Eshnunnu. Grad Babilon je bio sljedeći na njihovom putu. Hamurabi tada poziva svoga saveznika Larsu u pomoć, a potom okuplja svoju vojsku za borbu protiv Elamaca.

Sa svojom vojskom suočio se s Elamcima, a vojska koja je trebala doći kao pomoć iz Larse nije došla. Međutim, Hamurabi je obavio vrlo dobar posao u pripremi Babilona za bitku te je njegova vojska unatoč svemu slomila Elamce.

Nakon pobjede nad Elamcima, Hamurabi je obratio pozornost na svoga bivšeg saveznika Larsu. Nije bio zadovoljan njihovom izdajom te je napao Larsu i preuzeo kontrolu nad njihovim gradovima. Tada okreće svoju vojsku na sjever i započinje osvajanja drugih gradova i naroda. Uskoro Hamurabi ujedinjava pod svojom vlašću cijelu Mezopotamiju te uspostavlja prvo babilonsko carstvo.

Hamurabi je umro 1750. godine prije Krista, nakon 43 godina vladavine. Njegove posljednje godine bile godine mira i prosperiteta za narod Mezopotamije.⁶

⁶ Ancient Mesopotamia, Biography of Hammurabi, <http://www.ducksters.com/history/mesopotamia/hammurabi.php> (20.06.2018.)

3.2. Babilon

Babilonskom državom nazivamo semitsku državu u južnoj Mezopotamiji, koju je pod imenom Starobabilonska država osnovao Sumuabu približno 2000 godina pr.n.e. Njezin najmoćniji vladar bio je Hamurabi (vlada 1792.-1750. god. pr. n. e.) koje je osvojio Sumer, Elam, Akkad i Asiriju.⁷ Za vrijeme Hamurabijeve vladavine, babilonska je država najviše proširila svoju vlast. U to doba se prostirala od Perzijskog zaljeva na jugu, do Ninive na sjeveru, od planina Elama na istoku, do Sirije na zapadu. Hamurabi je vladao prostorom koji daleko prelazi granice Mezopotamije, a svojom državom je ujedno obuhvatio sumerske ostatke amorićanske vlasti pa se proglasio kraljem Amorićana.

Poljoprivreda, glavna djelatnost u Babilonu, bila je visoko razvijena. Od kolike je važnosti poljoprivreda vidi se po tome što je država zemlju proglasila državnim vlasništvom. Država je također izgradila i unaprijedila poljoprivredno oruđe, usavršila i usvojila nove poljoprivredne tehnike, te je organizirala javne radove ponajviše radi održavanja polja i irigacijskog sustava. Zemlju obrađuju zajedničkim radom kojim rukovodi država, gradovi i seoske općine, a koji izvode slobodni ljudi i robovi, dok je kralj neposredni upravitelj izvođenja poljoprivrednih radova. Poljoprivreda daje velike viškove kojima raspolaže država (žito, ulje, stočni proizvodi), te ih rasprodaje na domaćem tržištu ili ih razmjenjuje za drvo, kamen, kožu, stoku, robove, začine, a naročito kovine potrebne za poljoprivredno oruđe i vojno oružje.

S obzirom na to da se žito koristilo za razmjenu, ono uskoro postaje opće sredstvo razmjene, dakle opće platežno sredstvo. Kasnije se i kovine, ponajviše srebro, počinju koristiti u svrhe razmjene, no žito je i nadalje bilo najčešće platežno sredstvo. Posebnost poljoprivrede nije potisnula niti stočarstvo (magarac, krava, svinja, ovca, a od sredine 2. tisućljeća konj), niti ribolov, a naročito je unaprijedila obrt.

Razvili su se najrazličitiji obrti i umijeća poput graditeljstva, izrade opeka, lončarstva, obrade kovina (imali su vlastitu metaluršku školu). Posebno se isticala obrada zlata, obrada bjelokosti i predivo.⁸

⁷ A. Simonić, *Razmeđe znanja – Civilizacijske misterije kulture tijekom povijesti*, Rijeka, 2002., str. 45.

⁸ Š. Kurtović, *Opća povijest prava i države*, Zagreb, 1992., str. 48.-50.

Prirodni uvjeti u Mezopotamiji su omogućili izuzetan razvoj kako unutarnje tako i vanjske trgovina. Do razvitka trgovine dovelo je bogatstvo žitarica te nedostatak drveta, kamena, i kovina. U trgovini je država također bila prisutna, te su trgovci, kao i obrtnici, plaćali porez u novcu. Trgovačka djelatnost je bila izuzetno važna pa ju je država nadzirala putem običajnih ili zakonskih propisa. Trgovački poslovi morali su se odvijati pismeno da bi mogli biti nadzirani, lako dokazljivi i radi prometne sigurnosti. Nastaju mjerne jedinice: talanat, mina, šekel. Država je nadzirala mjere i utege, i tako počinje žigosanje komada kovina da bi pojedini trgovci ili hram potvrdili čistoću kovine.

Babilon je po obliku vladavine bio neograničena kraljevina, teokracija, odnosno vrijedilo je načelo jedinstva vlasti (monokracija) u rukama vladara. Vladar-lugal je nosioc sve vlasti i može svim organima vlasti izdavati obvezne napatke te mijenjati stvarnu i mjesnu nadležnost. Vladarev pomoćnik, među najvišim činovnicima, je nubanda, odnosno upravitelj dvora i carskih imanja. On je upravljao javnim radovima i državnim financijama temeljenim na državnim imanjima. Drugi najviši službenik je išaku, koji upravlja državnom upravom na cijelom državnom području. Nubanda i išaku su pisari (dub-sari), tj. stoje na čelu mnogobrojne središnje birokracije.

Država je podijeljena na upravne pokrajine (na čelu je šakanaku) koje su se dijelile na upravne kotareve (na čelu je rabinau), a kotar je grad ili seoska općina. Kao što je već ranije spomenuto, babilonska uprava je bila monokratska jer je na čelu svake upravne jedinice bio jedan službenik.

Država je u Babilonu izdavala pojedincima zemlju u zakup, a zakupnici su zakupninu davali u plodinama, a uz to i porez državi, desetinu od plodina (ipak je u zbilji taj porez iznosio mnogo više, ponekad i do polovice). Vlasnici stoke također plaćaju porez u naturi: vuna, mlado od stoke. Obrtnici i trgovci su plaćali ili u dijelu proizvoda ili u količini plemenite kovine, a najčešće su koristili srebro kao platežno sredstvo. Babilon je poznavao carinu i maltarinu (na poljoprivredne proizvode koji su unošeni u grad). Kao još jedan izvor državnih prihoda, uz porez, država je koristila kuluk (javni radovi) kao porez na osobu, odnosno to je također porez u naturi (radna snaga). Država je kulukom gradila gradske zidine, utvrde, hramove, kanale, putove itd.⁹

⁹ Š. Kurtović, Isto, str.52.-56.

Sudstvo je bilo državno, svjetovno. Vrhovni sudac je vladar, a na nižim razinama suci su, u vladarevo ime, državni činovnici. Od Hamurabija prvi put u povijesti počinju sudovi sa svjetovnim sucima. Redoviti sud je mjesni sud, a sudi rabinu uz četiri do osam prisjednika (gradskih odličnika), zatim viši sud – sud pokrajine, gdje predsjedava šakanaku sa šest do deset prisjednika. Nezadovoljna stranaka je mogla uložiti priziv i samom lugalu. Uz ove sudove u svakoj pokrajini je postojalo i sudsko vijeće, odnosno državni službenik kao sudac uz 4-8 prisjednika. Hamurabi je pokušao sudstvo odvojiti od svećenstva i vezati ga za upravu, no svećenstvo nije posve potisnuto zbog veze hramova sa školovanjem, zbog njegove uloge arhivara, pred svećenicima se priseže, a često su oni izborni suci, sudski bilježnici, vještaci, porota.¹⁰

Hamurabi je ostvario sintezu sumerskog i semitskog naroda i kulture sjedinivši brojne mezopotamske gradove-države, vojno, politički i kulturološki. Najznamenitiji je među prvim zakonodavcima u povijesti. Hamurabi ulazi u povijest kao kralj pravednik štiteći slabe od jakih i propisujući teške kazne prekršiteljima.¹¹

Hamurabijeva nastojanja da carstvu podari posve novo uređenje, dosegla su svoj vrhunac u sastavljanju Zakonika, koji objavljuje za posljednjih godina svoje duge 43-godišnje vladavine. Tim Zakonikom je najvjerojatnije nastojao zaustaviti proces korupcije i podići moralnu svijest u zemlji. Zakonik predstavlja iznimno važan izvor za upoznavanje ne samo babilonskog zakonodavstva, nego i strukture babilonskog društva.¹²

¹⁰ Š. Kurtović, Isto, str.56.-58.

¹¹ A. Simonić, Isto, str. 46.

¹² Skupina autora, *Povijest 1: Prapovijest i prve civilizacije*, Zagreb, 2007., str. 333.

4. HAMURABI VOJSKOVOĐA

VOJSKA I ILKU SISTEM

Hamurabi je osnivač Babilonskoga Carstva i šesti po redu kralj prve babilonske dinastije. On je silan ratnik i državnik-zakonodavac za čije je vladavine stara babilonska država postigla najveći uspon. Bio je veliki vojskovođa, sposoban organizator, spretan i lukav. Mudro je vodio vanjsku politiku i strpljivo čekao pravi trenutak da napadne neprijatelja.¹³

Bio je više diplomat nego osvajač, koji je nastojao svoju državu ustrojiti centralistički. Vladao je Akadom i Sumerom, Marijskim Kraljevstvom, Asirijom. Za svoje vladavine je izgradio solidnu upravu te je proveo umjetno natapanje Mezopotamije, a gospodarstvo i kulturu doveo je do procvata.¹⁴

O Hamurabijevim slavnim djelima sačuvali su se pisani dokumenti iz njegova, i kasnijeg doba. U kraljevskim kronikama nabrojani su ratni pohodi i osvajanja slavnog kralja s godinom kraljevanja u kojoj je što postignuto. Tu se spominju i druga djela – gradnja utvrda i hramova, uređenja kanala, osnivanje seljačkih naseobina, darivanje poklona hramovima i dr. Već u prvim godinama kraljevanja, govore kronike, Hamurabi je osvojio Nipur, Eridu, Ur, Uruk, Sipar, Larsu; zatim neke druge gradove u Sumeru i Elamu, važna područja u Akadu i u Asiriji. Najduži mu je otpor davao Rimsin, kralj Larse. Nije se lako dao ni Sarukin (Sargon) II, kralj asirski. Hamurabi ih je ipak pobijedio.

Postavši kralj cijelog Sumera i Akada, kreće na sjeverozapad. Pod njegovom vlašću napokon se nalaze sve zemlje od Tigrisa do Sredozemnog mora. Titula mu je „gospodar četiriju strana svijeta“ pa „gospodar svijeta“. Babilon mu je moćna prijestolnica. Štiti ga Šamaš, Enlil, Sin, Marduk i drugi bogovi, a neki bogovi su mu u „rodu“.¹⁵ Hamurabi je upotrebljavao oba klasična naslova „kralj Sumera i Akada“ i „kralj četiriju pokrajina“, no nikad nije preuzeo božanski naziv, kojim su se kraljevi neposredno prije njega koristili.¹⁶

¹³ P. Lisičar, Isto, str. 80.

¹⁴ Hamurabi, *Opća enciklopedija*, Zagreb, 1977., str. 456.

¹⁵ P. Lisičar, Isto, str. 80.

¹⁶ Skupina autora, Isto, str. 334.

U Babilonu je postojala opća vojna obveza za sve slobodne ljude. Po Hamurabijevom zakonu, slobodni ljudi su bili podijeljeni na dvije skupine, odnosno na avilu (gospodin) i muškenu (siromah). Avilu su služili kao naoružana vojska, a muškenu kao pomoćno vojno osoblje. Uz brojnu vojsku, postojala je i vojska po zvanju, odnosno stajaća vojska, ne velika ali stalno pod oružjem, kasarnskog tipa, i mnogo veća polu-stajaća vojska, ilku. Pored opće vojne obveze i pored stalne stajaće vojske, za ratnih pohoda, trebalo je pojačati vojnu snagu zemlje i to je postignuto tzv. Ilku-sistemom. Ilku nisu na okupu u kasarnama, već su to vojnici-seljaci čije su postrojbe rasute po čitavom državnom prostoru.¹⁷

Ilku-vojnici su bili vojnici-zemljoradnici, ali ipak vojni profesionalci. Oni su bili onaj dio vojske koji nije bio stalno na okupu u kasarnama, ali koji je bio stalno spreman, koga se lako pozvalo i koji je vjerojatno bio glavna udarna snaga vojske. Kako je to bila nasljedna služba, a Babilon za Hamurabijeve vladavine stalno ratuje, pojavljuju se znaci vojničke kaste.

Ilku-vojnici su dobivali od vladara veće ili manje parcele zemljišta (ilku) s inventarom i robovima na korištenje kao nagradu za vojne ili civilne službe. To je zemljište bilo nasljedno ako su nasljednici vršili iste, određene službe. Čitav ilku-posjed (zemlja, kuća i inventar) bio je stavljen izvan prometa (ne može se prodati ni založiti), jedino dagmari mogu vršiti promet ilku-zemljom. Ilku-ovlaštenici nisu plaćali porez, tj. njihova jedina obveza prema državi je osobna vojna služba. Iako nisu bogati, ilku spadaju u razred avilu, i to je razlog privlačnosti te službe i osnova snage babilonske vojske u Hamurabijevo vrijeme. Ponekad je ilku-posjed davan i za neke druge službe, ali svakako mnogo manje nego za vojne. Ilku sistem i stajaća vojska će sve više potiskivati opću vojnu obvezu kojoj će se sve manje pribjegavati.

Tijekom aktivne službe svi vojnici su dobivali plaću, što je često padalo na teret gradova i hramova, jer se ubire posebni porez za plaću vojsci. Smještaj i prehrana vojske pada na teret stanovništva gdje se vojska nalazi. Država je otkupljivala vojnika koji je pao u zarobljeništvo iz sredstava njegove obiteljske imovine, a ako obiteljska imovina nije bila dostatna, onda plaća hram njegovoga grada ili država.¹⁸

¹⁷ Š. Kurtović, Isto, str. 51.

¹⁸ Š. Kurtović, Isto, str. 56.

5. HAMURABI ZAKONODAVAC

HAMURABIJEV ZAKONIK

Od svih do danas pronađenih zakonika drevne Mezopotamije, najvažniji dokument o oblicima vladanja u starobabilonskom razdoblju jest čuveni Hamurabijev Zakonik. Zakonik nas svojim uvodom upućuje da je Hamurabi svoj Zakonik obznanio pri kraju svoje duge i plodne 43-godišnje vladavine.¹⁹

Stelu u Suzi (Iran) krajem 1901. i početkom 1902. pronalazi francusko arheološko društvo, tj. ekspedicija na čelu s Jean Jacques de Morganom te je odnosi u pariški Louvre gdje se i danas nalazi.²⁰ Na gornjem dijelu stupa predstavljen je kralj Hamurabi, kako stoji u svečanoj pozi pred bogom sunca Šamašem, koji sjedi na prijestolju. Ostatak stupa je prekriven klinopisnim tekstom koji sadrži 282 propisa zakonika. Pet stupaca, koji sadrže 35 propisa, od 66. do 100. članka, izbrisao je elamski osvajač koji je taj spomenik odvuкао u Suzu kao ratni trofej, tako da su dijelovi teksta nečitljivi. Ta praznina u tekstu se može rekonstruirati zahvaljujući nađenim kopijama kodeksa, sačuvanim na glinenim pločicama kojima su se starobabilonski pisari i suci služili u cilju obuke, ali i u sudskoj praksi. Stela je bila posvećena u Šamaševu hramu u Siparu.²¹

Hamurabi je dao da se njegov Zakonik ukleše na monumentalnu stelu od crnog diorita, visoku 2,62 m. Na samome vrhu stele nalazi se basreljef na kojem vidimo Hamurabija kako u svečanom stavu stoji pred bogom sunca Šamašom, kao zaštitnikom pravde, koji ga nadahnjuje božanskom mudrošću kako bi što bolje sastavio zemaljske zakone, što znači da Šamaš Hamurabiju ne diktira zakone, kako to donose neki priručnici iz povijesti. Na prednjoj strani stele nalazi se osamnaest, a na stražnjoj dvadeset i osam pojaseva u kojima je ispisan tekst. Tekst Zakonika sastoji se od uvoda, zakona i završnog dijela.²²

¹⁹ Skupina autora, Isto, str. 337.

²⁰ M. Višić, *Zakonici drevne Mesopotamije*, Sarajevo, 1989., str. 96.

²¹ I. V. Avdijev, *Historija starog istoka*, Beograd, 1952., str. 48.

²² M. Višić, Isto, str. 95.

Uvod i završni dio objašnjavaju autorstvo djela, njegovu svrhu i kako se njime koristiti, pritom naglašavajući univerzalnu vrijednost djela te ističući njegovo božansko podrijetlo.²³ U uvodu kralj objavljuje, od boga primljenu misiju da provodi zakonitost, da su ga bog mudrosti Ea i sin mu Bel, odnosno Marduk poslali da na zemlji uspostavi red i zakon. Hamurabi se veliča kao pravedan kralj koji donosi Zakonik radi uspostave mira i pravednosti.²⁴

U završnom dijelu, Hamurabi opširno navodi zasluge što ih je učinio za svoj narod, potom priziva blagoslov za buduće vladare koji se budu pridržavali odredbi Zakonika, isto tako preporučuje podanicima da se drže zakona, zazivajući prokletstvo i propast onima koji ih se ne budu pridržavali i provodili u život.

*„Veliki bogovi pozvali su mene. Ja sam pastir koji čuva dobro...
...u svoje naručje uzeh ljude zemalja Sumer i Akad ... da ne bi
moćni tlačio slabog, da se zašтите udova i siročje ... da se u zemlji
svima učini pravda, a da se svi pokoravaju zakonima državnim,
da se oštećenomu dade pravična nadoknada ... ja sam napisao
svoje dragocjene riječi na svome spomeniku u Babilonu, gradu
svemogućih bogova Anu i Enlil“...*

(iz zaključaka Zakonika)²⁵

U Hamurabijevo vrijeme nije postojao izraz „zakon“, već se koristio termin „presuda“. Presudama vladara se podučavao narod o vladarevu stavu u konkretnim slučajevima pa je iz toga postupno nastala institucija općeg propisa koja je bila usmjerena na pravno normiranje ponašanja. U Zakoniku su sadržane odredbe kaznenog, obiteljskog i nasljednog, te stvarnog i obveznog prava. Hamurabijev zakonik napisan je na akadske jeziku klinastim pismom, a mnogobrojni prijepisi potvrđuju njegovu dugotrajnu primjenu.²⁶

²³ Skupina autora, Isto, str. 333.

²⁴ Hamurabi, Opća enciklopedija, str. 456.

²⁵ M. Višić, Isto, str. 95.-96.

²⁶ A. Simonić, Isto, str. 46.

Hamurabijev Zakonik je ponajviše oblik kazuističkog kaznenog zakona. Dakle, zakonik se još ne može priznati kao kodeks u punom smislu te riječi već predstavlja zbirku pojedinih pravnih odluka (kauzalno pravo). On ipak, ima određenu sistematizaciju. Članci koji čine Zakonik mogu se podijeliti ovako:

1. Čl. 1. - 5. - kaznena djela osporavanja tuđih prava
2. Čl. 6.- 25. - kaznena djela protiv imovine
3. Čl. 26.- 87. - zemljišta i kuće
4. Čl. 88.-107. - kreditno i trgovačko poslovanje
5. Čl. 108.-111. - gostioničarke
6. Čl. 112.-126. - uhićenje zbog dugova
7. Čl. 127.-194. - brak, obitelj, vlasništvo
8. Čl. 195.-214. - uvrede i zakon odmazde
9. Čl. 215.-233. - liječnici i arhitekti
10. Čl. 234.-240. - pomorci i čamci
11. Čl. 241.-271. - poljoprivreda
12. Čl. 272.-277. - tarife za službenike i obrtnike
13. Čl. 278.-282. – robovi²⁷

Odredbe Hamurabijeva zakonika slijede sustavno i odnose se na različite pravne grane: građansko, bračno i obiteljsko, nasljedno, postupovno, a najviše na kazneno pravo.²⁸

Najveći dio Hamurabijevog zakonika (čl. 6. – 126.) se odnosi na stvarno pravo, odnosno zaštitu stvarnih prava. Osim kolektivnog klasnog vlasništva (države – vladara, hramova i seoskih zajednica) nad osnovnim sredstvima za proizvodnju, već poznaje privatno vlasništvo nad nekretninama (kućama i zemljištima) i robovima, lišeno ograničenja koja su postojala u ranijoj sumersko-akadskoj epohi. Javlja se i založno pravo nad nekretninama, a gradske i seoske služnosti također su poznate.²⁹

²⁷ Skupina autora, Isto, str. 333.

²⁸ Hamurabi, Opća enciklopedija, str. 456.

²⁹ K. Bastaić; B. Krizman, *Opća historija države i prava*, Zagreb, 1977., str. 42.-45.

Obvezno pravo odražavalo je razvijenu robnu proizvodnju i promet dobara. Razvoj zanatstva i trgovine, praćen pojavom težinskog novca od srebra, zelenaštvo, kredit itd., ukratko, sve ono što je u Babilonu dovelo do robne proizvodnje i pratilo tu proizvodnju iskazivalo je i pravno reguliranje u obliku obvezno-pravnih ugovora, a to su ugovori kupoprodaje, zakupa, najma, ugovorne pogodbe, zajma, ostave itd. Neplaćanje zajma uzetog uz osobno jamstvo, povlačilo je za sobom padanje u dugovinsko ropstvo dužnika i njegove žene i djece. Dužnik svojim radom nadoknađuje štetu (Hamurabi ograničava dugovinsko ropstvo na tri godine).

Bračno i obiteljsko pravo spadalo je u razvijenije grane prava. Za brak se tražio pristanak roditelja, a sklapao se ugovorom. Žena je u brak donosila miraz koji je ostajao u njezinu vlasništvu, ali je njime upravljao muž. Neravnopravnost žene u braku očitovala se u pravu muža na njezino tjelesno kažnjavanje, a nevjernu ženu mogao je čak prodati kao robinju. Nepovoljniji položaj se ogleda i u pravu muža da uz nju, uzme i drugu ženu.

Nasljedno pravo, tj. pravo nasljeđivanja obuhvaća muške potomke, a ženska djeca svoj dio dobivaju pri udaji kao miraz (tirhatu).

U kaznenom pravu svojstvo odmazde dolazilo je do izražaja u odmjeravanju kazne po talionu (lex talionis), tj. jednaka se povreda nanosila onome koji ju je učinio. Svrha kažnjavanja bila je generalna i specijalna prevencija. Kazna je trebala biti primjer za druge, a trebala je postići i popravljavanje kažnjenika.³⁰

Amorejcima se pripisuje to što se u Hamurabijevom zakonodavstvu zakon odmazde uvrštava u okvire kaznenog prava, a koje se u sumerskoj tradiciji radije uređivalo prema kriterijima ugovornog prava. Zakon odmazde je bio zakon po kojem se krivcu nanosilo isto zlo koje je on prethodno nanio oštećenome. Takav se zakon ponajviše primjenjivao u svim drevnim antičkim društvima, no njegov sastavljač jest babilonski kralj Hamurabi. Taj zakon je bio prisutan i u hebrejskom zakonu koji je objavio Mojsije, a sažet je poznatoj izreci „oko za oko, zub za zub“. Pravna formulacija ovog zakona u rimskom svijetu potječe iz Zakona XII ploča. Ipak se princip odmazde pojavljuje kao ublažavanje kazne s obzirom na običaj osвете, koji se ranije primjenjivao.³¹

³⁰ K. Bastaić; B. Krizman, Isto, str. 42.-45.

³¹ Skupina autora, Isto, str. 339.

Sudski postupak, pokazuje primitivnost, jer nije bilo neke bitne razlike između građanskog i kaznenog postupka. Oba postupka su pokretala oštećene osobe, a kao dokazi pred sudom služili su iskazi svjedoka i stranaka uz prisegu. Sudske presude bile su napisane isto kao ugovori: na glinenoj pločici je napisan bitan sadržaj, izjave stranaka, prisege stranaka, izjave i imena svjedoka, meritum presude.

Cjelokupno pravo u Babilonu jasno pokazuje da je služilo zaštiti interesa robovlasničke klase, koja ga je donijela preko svog predstavnika, vladara.³²

Niz zakona odnosi se na skakanje u rijeku Eufrat kao metodu dokazivanja nečije krivnje ili nevinosti. Može se povući paralela s „istražnim“ postupkom u srednjovjekovnoj Europi, gdje optuženi nije imao mogućnost izbjegavanja smrtne kazne. Naime, u postupku dokazivanja krivice, optuženog se u srednjem vijeku bacalo u vodu. U slučaju isplivavanja bio je proglašen krivim i osuđen, a potapanje je bilo dokaz nevinosti. Nasuprot tome, po Hamurabijevom zakoniku je isplivavanje bilo dokaz nevinosti, a utapanje je značilo da su krivi. Očito je tužilac morao paziti da ne optuži plivača, jer ode mu imovina. Ova praksa slijedi vjerovanje Babilonaca da su njihove sudbine kontrolirane od strane njihovih bogova.³³

Znameniti Hamurabijev Zakonik je zapravo zbirka odredaba slična djelomično poznatim zbirkama kakve su objavili Urnamu, Bilalam, i Lipit-Ištar.³⁴ Hamurabijev Zakonik nije tipološki inovacija, ali se pokazao najobuhvatnijim i najopširnijim dokumentom takve vrste te ostaje glavnim izvorom spoznaje o starobabilonskom društvu i pravu. Slavni Zakonik treba shvatiti kao zbirku presuda koje su zaista donijeli stvarni sudovi, dovršenu na kraju duge vladavine s namjerom da posluži kao svojevrsan podsjetnik budućem pravosuđu te kao ilustracija ambiciozne vladavine.³⁵

³² K. Bastaić; B. Krizman, Isto, str. 42.-45.

³³ Hammurabi's Code: An Eye for an Eye, <http://www.ushistory.org/civ/4c.asp> (13.06.2018.)

³⁴ M. Višić, Isto, str. 93.

³⁵ Skupina autora, Isto, str. 338.

5.1. Neki od uklesanih zakona

§ 21. Ako čovjek iskopa jamu i kroz nju provali u kuću, neka se pred njom ubije i u nju zatrpa.

§ 22. Ako čovjek počini krađu i bude uhvaćen, neka se ubije.³⁶

§ 168. Ako čovjek odluči da se odrekne svoga sina i sucu izjavi: „Hoću da se odreknem svoga sina“, sudac će ispitati njegov navod, pa ako nije tako teško zgriješio da bi ga mogao otjerati, otac ga se ne može odreći.

§ 169. Ako je sin ocu toliko teško zgriješio da bi ga se mogao odreći, neka mu se prvi put oprost; ako po drugi put teško zgriješi, njegov ga se otac može odreći (razbaštiniti ga).³⁷

§ 192. Ako (posvojeni) sin upravitelja dvora ili (posvojeni) sin zavjetnice svojemu posvojitelju ili posvojiteljici kaže: „Ti mi nisi otac“, „Ti mi nisi majka“, da mu se odsiječe jezik.

§ 195. Ako sin udari oca neka mu se odsiječe ruka.

§ 196. Ako čovjek izbije oko pripadniku imućnije klase, neka se izbije njegovo oko.

§ 197. Ako je slomio kost (drugom) čovjeku, da se slomi njegova kost.

§ 198. Ako izbije oko muškenumu ili slomi kost muškenumu, platit će minu srebra.

§ 199. Ako izbije oko robu (slobodna) čovjeka ili slomi kost robu (slobodna) čovjeka, platit će pola njegove vrijednosti.

§ 202. Ako čovjek udari po licu čovjeka moćnijeg od sebe, neka mu se na zboru bičem od goveđe žile udari šezdeset udaraca.

§ 205. Ako rob (slobodna) čovjeka udari po licu (slobodnog) čovjeka, neka mu se odsiječe uho.

§ 206. Ako (slobodan) čovjek u svađi udari po licu (drugog) čovjeka i povrijedi ga, taj čovjek neka se zakune: „Nisam ga namjerno udario“, i neka mu plati liječnika.

§ 207. Ako od njegova udarca umre, neka se zakune na isti način, i ako je sin slobodna čovjeka, platit će polovicu mine srebra.³⁸

³⁶ M. Višić, Isto, str. 107.

³⁷ M. Višić, Isto, str. 116.-117.

³⁸ M. Višić, Isto, str. 119.

§ 208. Ako je bio jedan od muškenuma, platit će trećinu mine srebra.

§ 218. Ako liječnik kirurškim nožem od bronce čovjeku nanese tešku ranu i izazove čovjekovu smrt, ili čovjeku kirurškim nožem od bronce otvori očnu duplju i upropasti čovjeku oko, da mu se odsijeku ruke.

§ 219. Ako liječnik kirurškim nožem od bronce robu muškenuma nanese tešku povredu i izazove (njegovu) smrt, nadoknadit će roba za roba.

§ 226. Ako utiskivač žiga, bez pristanka (znanja) vlasnika roba s roba odstrani znak neotuđivosti roba, tom utiskivaču žiga neka se odsiječe ruka.

§ 227. Ako čovjek prevari utiskivača žiga i on s roba odstrani znak neotuđivosti roba, taj čovjek da se kazni smrću i zatrpa u svojem dvorištu; utiskivač žiga da se zakune: „Nisam odstranio znak sa znanjem“, i potom je slobodan.³⁹

§ 229. Ako graditelj čovjeku sagradi kuću, ne sagradi je čvrsto i kuća se koju se sagradio sruši, pa usmrti vlasnika kuće, taj graditelj neka se ubije.

§ 230. Ako je izazvao smrt sina vlasnika kuće, neka se ubije sin toga graditelja.

§ 231. Ako je izazvao smrt roba vlasnika kuće, nadoknadit će roba za roba.

§ 232. Ako uništi pokretnu imovinu, nadoknadit će sve što je uništeno, a kuću koju je gradio, pa je nije čvrsto sagradio, zbog čega se srušila, popraviti će o svome trošku.⁴⁰

³⁹ M. Višić, Isto, str. 120.

⁴⁰ M. Višić, Isto, str. 121.

6. ZAKLJUČAK

Hamurabi je najvažniji vladar prvog velikog babilonskog carstva. Njegovo veoma vješto političko djelovanje, koje je uspjeh postiglo zahvaljujući intenzivnu radu i ustrajnu zalaganju, a dokumentiraju ga sačuvana pisma babilonskoga kralja, pokazuju njegovu osobnu darovitost izuzetne ličnosti koja je u mezopotamskoj povijesti legendaran lik.

On je uporan i dalekovidan, pomno nadgleda unutarnje poslove u zemljama koje planira pokoriti, oslanja se na svoje oštroumlje i, u povijesti poznat kao veliki vojskovođa, sa svojom silnom vojskom pokreće niz osvajačkih pohoda.

Ciceron kaže da je povijest, učiteljica života. Mi možemo tražiti od povijesti da nam pomogne bolje upoznati prošlost, ali ne možemo očekivati od povjesničara da nam prenese istine koje ćemo prihvatiti pasivno i dogmatski. Ono što nam proučavanje povijesti može pružiti jest građa koju trebamo razumjeti, analizirati i razmotriti, odnosno može nam se prenijeti skup dobrih i loših iskustava koja su proživjeli brojni naraštaji. Svatko je zatim pozvan da donese vlastite zaključke i sud o svijetu – što za nas nitko drugi niti može, niti smije učiniti.

LITERATURA

1. Andre-Salvini, Beatrice, *Babilon*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2009.
2. Avdijev, Vsevolod Igorevič, *Historija starog istoka*, Izdavačko preduzeće Narodne Republike Srbije, Beograd, 1952.
3. Bastaić, Konstantin; Krizman Bogdan, *Opća historija države i prava*, Informator, Zagreb, 1977.
4. Bourbon, Fabio, *Drevne civilizacije: velike kulture svijeta*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2002.
5. Hamurabi, *Opća enciklopedija*, Sv. 3, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1977.
6. Kurtović, Šefko, *Opća povijest prava i države*, Pravni fakultet, Zagreb, 1992.
7. Lisičar, Petar, *Stari istok (Pregled historije istočnih naroda starog vijeka)*, Filozofski fakultet, Zadar, 1972.
8. Simonić, Ante, *Razmeđe znanja-Civilizacijske misterije kulture tijekom povijesti*, Vitagraf, Rijeka, 2002.
9. Skupina autora, *Povijest 1: Prapovijest i prve civilizacije*, Europapress holding, Zagreb, 2007.
10. Višić, Marko, *Zakonici drevne Mesopotamije*, Svjetlost, Sarajevo, 1989.

Internetski izvori:

1. Hammurabi, Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Hammurabi>
2. Ancient Mesopotamia, Biography of Hammurabi, <http://www.ducksters.com/history/mesopotamia/hammurabi.php>
3. Hammurabi's Code: An Eye for an Eye, <http://www.ushistory.org/civ/4c.asp>